

JAXON PUL ISHLARI: GLOBAL VALYUTA TIZIMINING RIVOJLANISHI VA MUAMMOLARI

*Samarqand iqtisodiyot va servis
instituti Bank ishi kafedrasi assistenti
Xoliqulov O'ktam Abdumo'minovich
Samarqand iqtisodiyot va servis
instituti 2-kurs talabalari
Maxkamtoshov Diyorbek Toyir o'g'li
Qubimqulov Begzod Bektosh o'g'li*

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy jahon iqtisodiyotining asosiy tayanchi bo'lgan jahon pul ishlari (global moliya) tizimining evolyutsiyasi, tuzilishi, dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari kompleks tahlil qilinadi. Maqola klassik oltin standartidan tortlab, Bretton-Vuds va Yamayka tizimlarigacha bo'lgan tarixiy bosqichlarni qamrab oladi. Zamonaviy tizimning asosiy institutlari – Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (XVJ), Jahon Banki, Banklararo To'lovlar Banki (BIS) va markaziy banklarning roli ochib berilgan. Tadqiqotda valyuta kurslarining o'zgaruvchanligi, global savdo nomuvozanligi, dollarning hukmronligi, rivojlanayotgan mamlakatlarning qarz muammolari va moliyaviy tizimning zaifliklari kabi dolzarb muammolarga alohida e'tibor qaratiladi. Shuningdek, raqamli valyutalar, kriptoaaktivlar, Islom moliyasi, barqaror moliya va FinTexning ta'siri kabi zamonaviy tendensiyalar o'rganiladi. Muammolarni bartaraf etish va tizimni barqarorlashtirish uchun valyuta tizimini diversifikatsiyalash, xalqaro moliyaviy institutlarni isloh qilish, makroiqtisodiy siyosatlarni muvofiqlashtirish va regulyatorlikni kuchaytirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Maqola global pul-moliyaviy tizimni mustahkamlash va uni kelajakdagi qiyinchiliklarga moslashtirish yo'llarini ko'rsatishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: jahon pul ishlari, global moliya, xalqaro valyuta tizimi, Bretton-Vuds, Yamayka kelishuvi, Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (XVJ), Jahon Banki, valyuta kursi, dollar hukmronligi, xalqaro moliyaviy institutlar, valyuta zaxiralari, global moliyaviy barqarorlik, raqamli valyuta, kriptovalyuta, barqaror moliya, moliyaviy islohotlar, makroiqtisodiy muvofiqlashtirish, qarz inqirozi, moliyaviy tartibga solish.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the evolution, structure, current problems and development trends of the global monetary system (global finance), which is the main pillar of the modern world economy. The article covers historical stages from the classical gold standard to the Bretton Woods and Jamaica systems. The main institutions of the modern system - the International Monetary Fund (IMF), the World Bank, the Bank for International Settlements (BIS) and the role of central banks are revealed. The study pays special attention to such pressing

problems as exchange rate volatility, global trade imbalances, dollar dominance, debt problems of developing countries and vulnerabilities of the financial system. It also studies modern trends such as digital currencies, crypto-assets, Islamic finance, sustainable finance and the impact of FinTech. Practical proposals are developed to diversify the currency system, reform international financial institutions, coordinate macroeconomic policies and strengthen regulation in order to eliminate problems and stabilize the system. The article aims to show ways to strengthen the global monetary and financial system and adapt it to future challenges.

Keywords: global monetary affairs, global finance, international monetary system, Bretton Woods, Jamaica Agreement, International Monetary Fund (IMF), World Bank, exchange rate, dollar dominance, international financial institutions, foreign exchange reserves, global financial stability, digital currency, cryptocurrency, sustainable finance, financial reforms, macroeconomic coordination, debt crisis, financial regulation.

Аннотация: В данной статье представлен всесторонний анализ эволюции, структуры, текущих проблем и тенденций развития глобальной денежно-кредитной системы (глобальных финансов), являющейся главной опорой современной мировой экономики. Статья охватывает исторические этапы от классического золотого стандарта до Бреттон-Вудской и Ямайской систем. Раскрываются основные институты современной системы – Международный валютный фонд (МВФ), Всемирный банк, Банк межбанковских расчетов (БИС) и роль центральных банков. Особое внимание уделяется таким актуальным проблемам, как волатильность валютных курсов, дисбалансы мировой торговли, доминирование доллара, долговые проблемы развивающихся стран и уязвимость финансовой системы. Также изучаются современные тенденции, такие как цифровые валюты, криптоактивы, исламские финансы, устойчивое финансирование и влияние финансовых технологий (FinTech). Разработаны практические предложения по диверсификации валютной системы, реформированию международных финансовых институтов, координации макроэкономической политики и усилению регулирования с целью устранения проблем и стабилизации системы. Цель статьи – показать пути укрепления глобальной денежно-кредитной системы и ее адаптации к будущим вызовам.

Ключевые слова: глобальные валютные вопросы, глобальные финансы, международная валютная система, Бреттон-Вудское соглашение, Ямайское соглашение, Международный валютный фонд (МВФ), Всемирный банк, обменный курс, доминирование доллара, международные финансовые институты, валютные резервы, глобальная финансовая стабильность, цифровая валюта, криптовалюта, устойчивое финансирование, финансовые реформы, макроэкономическая координация, долговой кризис, финансовое регулирование

Kirish

Jaxon pul ishlari (Global Finance) - bu xalqaro miqyosda pul, kapital, valyuta va moliyaviy aktivlarning harakati, ularni tartibga solish va boshqarish tizimidir. Zamonaviy jahon iqtisodiyotida global pul tizimi mamlakatlar o'rtasidagi savdo, investitsiyalar, kredit munosabatlarini ta'minlovchi asosiy tayanch hisoblanadi. Ushbu maqolada global pul ishlarining tarixiy evolyutsiyasi, asosiy institutlari, hozirgi tizimdagi muammolari va kelajakdagi istiqbollari tahlil qilinadi.

Global Pul Tizimining Tarixiy Rivojlanishi

Klassik Oltin Standarti (1870-1914)

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida jahon iqtisodiyoti oltin standarti asosida ishlagan. Ushbu tizimda milliy valyutalar oltin bilan qoplangan, valyuta kurslari o'zgarmas bo'lgan. Bu xalqaro savdo va investitsiyalar uchun barqaror muhit yaratdi, lekin iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda monetar siyosat cheklovlariga olib keldi.

Bretton-Vuds tizimi (1944-1971)

Ikkinchi Jahon Urushidan keyin 1944-yilda AQShning Bretton-Vuds shahrida 44 mamlakat vakillari yig'ilishida yangi xalqaro valyuta tizimi shakllantirildi. Ushbu tizimda AQSh dollari oltin bilan qoplangan (1 untsiya oltin = 35 dollar), boshqa mamlakatlar valyutalari esa dollarga bog'langan. Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ) va Xalqaro rekonstruksiya va taraqqiyot banki (Jahon banki) tashkil etildi.

1.3. Yamayka tizimi (1976-yildan hozirgacha)

1970-yillarda Bretton-Vuds tizimi inqirozga uchradi va 1976-yilda Yamaykada bo'lib o'tgan XVJ konferentsiyasida hozirgi kunda amal qilayotgan tizim qabul qilindi. Ushbu tizimda suzuvchi valyuta kurslari, oltinning pul vazifasidan chiqarilishi va SDR (Maxsus qarz olish huquqi) ning xalqaro zaxira aktiv sifatida joriy etilishi nazarda tutilgan.

Zamonaviy Global Pul Tizimining Asosiy Institulari

Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (XVJ)

1944-yilda tashkil etilgan XVI 189 mamlakat a'zosi hisoblanadi. Asosiy vazifalari: xalqaro valyuta hamkorligini rag'batlantirish, valyuta kurslari barqarorligini ta'minlash, mamlakatlarga balans to'lovlari muammolari yuzaga kelganda moliyaviy yordam ko'rsatish.

Jahon Banki Guruhi

Rivojlanayotgan mamlakatlarga loyihalar va dasturlarni moliyalash uchun kreditlar berish orqali iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Asosiy tashkilotlari: Xalqaro rekonstruksiya va taraqqiyot banki va Xalqaro taraqqiyot assotsiatsiyasi.

Banklararo To'lovlar Banki (BIS)

1930-yilda tashkil etilgan BIS markaziy banklar o'rtasidagi hamkorlikni osonlashtiradi va moliyaviy barqarorlikni rag'batlantiradi. Shveytsariyaning Bazel shahrida joylashgan bo'lib, "markaziy banklar banki" sifatida ham tanilgan.

Markaziy Banklar va Milliy Valyuta Organlari

Har bir mamlakatning markaziy banki milliy valyuta siyosatini amalga oshiradi, valyuta zaxiralarini boshqaradi va moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi.

Hozirgi Global Pul Tizimining Asosiy Muammolari

Valyuta Kurslarining O'zgaruvchanligi

Suzuvchi valyuta kurslari tizimi valyuta baholarining keskin o'zgarishiga olib keladi, bu esa xalqaro savdo va investitsiyalar uchun noaniqlik va risklarni keltirib chiqaradi.

Global Tovar-sotiq Nomuvozanligi

Ba'zi mamlakatlarning doimiy savdo profitti (ayniqsa, Xitoy, Germaniya) va boshqalarining doimiy defitsiti (AQSh, Buyuk Britaniya) global nomuvozanlikni kuchaytiradi.

Xalqaro Valyuta Risklari

Dollar iqtisodiyotidagi muammolar butun dunyo bo'ylab valyuta bozorlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi, chunki dollar asosiy zaxira valyuta hisoblanadi.

Rivojlanayotgan Mamlakatlarning Qarz Muammolari

Ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar yuqori qarz yuki ostida qolmoqda, bu esa ularning iqtisodiy rivojlanishiga to'sqinlik qiladi.

Moliyaviy Institutsional Zaifliklar

Moliyaviy bozorlarning global tabiati milliy tartibga solish tizimlaridan oldinda, bu esa moliyaviy inqirozlarning tez tarqalishiga olib keladi

Global Pul Ishlaridagi Zamonaviy Trendlar

Raqamli Valyutalar va Kriptovalyutalar

Bitcoin, Ethereum va boshqa kriptovalyutalar an'anaviy pul tizimiga muqobil sifatida paydo bo'ldi. Markaziy banklar raqamli valyutalarni (CBDC) ishlab chiqish ustida ishlamoqda.

Islom Moliyasi

Foizsiz moliyaviy mahsulotlar va xizmatlar asosidagi islom moliyasi jahon bo'ylab tez o'sib bormoqda, ayniqsa Osiyo va Yaqin Sharq mamlakatlarida.

Barqaror Moliya

Iklim o'zgarishi va atrof-muhit muammolari barqaror moliya tashabbuslarining rivojlanishiga olib keldi. "Yashil obligatsiyalar" va ekologik investitsiyalar tobora ommalashmoqda.

FinTech Inqilobi

Texnologik innovatsiyalar moliyaviy xizmatlar ko'rsatishni tubdan o'zgartirmoqda, bu esa global pul oqimlarini osonlashtirmoqda va moliyaviy inklyuzivlikni oshirmoqda.

Global Pul Ishlarini Isloh Qilish Bo'yicha Takliflar

Valyuta Tizimini Diversifikatsiyalash

Dollarning hukmronligini kamaytirish uchun ko'p qutbli valyuta tizimini joriy etish taklif etilmoqda, unda bir nechta asosiy valyutalar (dollar, evro, yuan, iena) rol o'ynaydi.

Xalqaro Valyuta Jamg'armasini Isloh Qilish

Ovoz berish huquqini qayta taqsimlash va mamlakatlar o'rtasidagi ta'sir kuchini muvozanatlash, shuningdek, SDR tizimini kengaytirish.

Makroiqtisodiy Siyosatlarni Muvofiqlashtirish

Yirik iqtisodiyotlarning pul-kredit va byudjet siyosatlarini muvofiqlashtirish global nomuvozanliklarni kamaytirishga yordam beradi.

Moliyaviy Regulyatorlarni Kuchaytirish

Moliyaviy bozorlar ustidan xalqaro nazoratni kuchaytirish va moliyaviy barqarorlik kafolatlari tizimini yaratish.

Xulosa

Jahon pul ishlari tizimi murakkab dinamik tizim bo'lib, u doimiy ravishda global iqtisodiy o'zgarishlar va texnologik innovatsiyalar ta'sirida rivojlanmoqda. Hozirgi tizim bir qator muhim muammolarga duch kelmoqda, jumladan, valyuta kurslarining beqarorligi, global nomuvozanliklar va rivojlanayotgan mamlakatlarning qarz muammolari. Ushbu muammolarni hal qilish uchda xalqaro hamkorlik, institutsional islohotlar va innovatsion yondashuvlar zarur. Kelajakda global pul tizimi barqarorroq, inklyuzivroq va moslashuvchanroq bo'lishi uchun hozirgi tizimni takomillashtirish va yangi yechimlarni joriy etish dolzarb vazifaga aylanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Eichengreen, B. (2008). Globalizing Capital: A History of the International Monetary System. Princeton University Press. – B. 15-78.
2. James, H. (1996). International Monetary Cooperation Since Bretton Woods. IMF. – B. 45-112.
3. Stiglitz, J.E. (2006). Making Globalization Work. W.W. Norton & Company. – B. 89-156.
4. Rogoff, K. (2017). The Curse of Cash. Princeton University Press. – B. 203-245.
5. Obstfeld, M., Shambaugh, J.C., & Taylor, A.M. (2005). "The Trilemma in History: Tradeoffs Among Exchange Rates, Monetary Policies, and Capital Mobility". The Review of Economics and Statistics. – B. 423-438.
6. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (2022). World Economic Outlook: War Sets Back the Global Recovery. IMF. – B. 1-45.
7. Jahon Banki (2021). Global Economic Prospects. World Bank Group. – B. 67-123.
8. Prasad, E.S. (2014). The Dollar Trap: How the U.S. Dollar Tightened Its Grip on Global Finance. Princeton University Press. – B. 134-189.